

Edebiyat bahçesinden bir meyve...

İNSAN GİDER SÖZÜ KALIR

A T E B E T Ü ' L - H A K Â Y I K

EDİB AHMED YÜKNEKÎ

Hazırlayan
Prof. Dr. Ozan YILMAZ

İÇİNDEKİLER

<i>Takdim</i>	7
Edib Ahmed Yükneki.....	9
Atebetü'l-Hakâyık.....	11
Hazret-i Allah'ın Methi.....	17
Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Methi.....	18
Dört Halifenin Methi	19
Büyük Emir Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey'in Methi.....	20
Kitabın Yazılış Gayesi.....	21
Bilginin Faydası ve Cahilliğin Zararı.....	22
Dilini Tutmaya Dair.....	26
Dünyaya Güven Olmaz.....	30
Cömertliğin Methi ve Cimriliğin Zararları.....	34
Tevâzu ve Kibir.....	38
Hırsın Zararları.....	40

İyilik, Güzel Huy ve Diğer Güzelliklere Dair	42
Zamanın Bozukluđuna Dair	48
Kitap Sahibinin Özrüne Dair	55
Atebetü'l-Hakâyık'ın Topkapı Nüshasından Birkaç Sayfa.....	57
Atebetü'l-Hakâyık'ın Ayasofya Nüshasından Birkaç Sayfa.....	61
Atebetü'l-Hakâyık'ın Semerkant Nüshasından Birkaç Sayfa.....	65
Atebetü'l-Hakâyık'ın Hollanda Nüshasından Birkaç Sayfa.....	69

Takdim

Türklerin İslâmiyet ile müşerref olmalarıyla birlikte Türkçe yazılan ilk eserler, dinimizin esaslarını anlaşılır bir dille anlatır. Edib Ahmed Yükneki'nin *Atebetü'l-Hakâyık* adlı eseri de bu tür eserler arasındadır. İyi bir insanın özelliklerini sıralamak için şiiri kullanan müellif, olgun bir mu-tasavvıfın hayata bakış açısını ortaya koyar. Eser, kimliği tam olarak tespit edilemeyen, Karahanlı dönemi devlet adamlarından Dâd İspehsâlâr Bey'e takdim edilmiştir.

Atebetü'l-Hakâyık, hakikati arayan bir insanın, "hakikatlerin eşiği"ne gelip söylediği sözlerden oluşur. Türk-İslam düşüncesi bakış açısıyla yazılmış ilk örneklerden olan eser, gerçek müminin nasıl davranması gerektiğini nasihatler yoluyla gösterir. Bunu yaparken bin yıl öncesinde dahi kâmil mümin bulma zorluğundan şikâyet eder ve insan fitratının başlangıçtan beri aynı olduğunu ibretle gözler önüne serer.

Eserdeki şiirler, Türkçenin en eski dönemlerinden izler taşımakla birlikte, daha sonra yazılacak eserlere de ilham verir. Hikmet geleneğinden damıtılmış bu sözler, insanı

dünya ve ahiret saadetine yönlendiren birtakım manevi değerleri öne çıkarıcı birer kurtuluş reçetesidir. Eserini etkili hâle getirmek için yer yer atasözü ve deyimlerden faydalanan müellif, halkın anlayacağı dille konuşma yolunu seçmiştir. Âyet-i Kerîme ve Hadîs-i Şerîf'lerin meallerini vererek eserini güzelleştirmiştir.

Eserinde kullandığı edebî sanatlar, eserin sanat seviyesini bir hayli yükseltir ve zenginlik katar. Kendi ifadesiyle “geçer akçe” sıfatını hak eden bir eser kaleme alır. Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* adlı mesnevisiyle yaptığı çağrı, Edib Ahmed Yüknekî'nin *Atebetü'l-Hakâyık* adlı eseriyle yankılanmayı sürdürür.

Atebetü'l-Hakâyık, herkesin muhakkak okuması gereken kitaplar arasındadır. Hayatı gönül gözüyle gören bir Allah dostunun neredeyse bin yıl öncesinden verdiği nasihatler, günümüzde hâlen geçerliliğini korumaktadır. *Atebetü'l-Hakâyık*'in sayfaları arasında gezinen bir okuyucu, yapıcı bir hayat anlayışının derin izlerini yakından görme bahtına erişecektir. Dünyayı gönül gözüyle gören Yüknekî, manevi olgunluğun aşamalarını tek tek anlatarak muhteşem bir eser ortaya koymuştur.

Eser hazırlanırken büyük ölçüde Reşid Rahmeti Arat neşrinden istifade edildi. Şiirler günümüz Türkçesine aktarıldı, gerekli yerlerde dipnotlarla bilgiler verildi. *Atebetü'l-Hakâyık*'in genç kuşaklar tarafından rahatça okunması amaçlandı. Her dördlüğün açıklaması kısa bir şerh edasıyla italik olarak verildi. Böylece *Atebetü'l-Hakâyık*'in kalplere hitap eden seslenişine, bir kez daha dikkat çekilmiş oldu. Bu vesileyle Edib Ahmed Yüknekî'yi saygı ve rahmetle anıyor, eseri yayınlama sorumluluğunu üstlenen Hasbahçe Kitaplığı editörlerine teşekkürü bir borç biliyorum.

Prof. Dr. Ozan YILMAZ

Edib Ahmed Yüknekî

Edib Ahmed Yüknekî on ikinci asırda yaŖamıŖ lim ve dindar Türk Ŗairidir. Hayat hakkında çok fazla bilgi yoktur. Baba ad Mahmut'tur. Türkistan'da TaŖkent civarındaki Yknek köyünde doğdu. Yknek köyünün tam olarak nerede olduğu hususunda eŖitli tartıŖmalar yapılmıŖtır. Bununla birlikte Yknek'in, Türkistan Ŗehrine yakın olduğu hususunda ortak kanaatler vardır.

Edib Ahmed Yüknekî'nin, eserinden hareketle Arapça ve Farsçayı iyi bildiği, devrinin ilim sahibi Ŗahsiyetlerinden biri olduğu anlaŖılır. Ali Ŗr Nevt, *Nesyim'l-Mehabbe* adlı sufi tezkiresinde onun hakkında bazı bilgiler verir. Nevt'nin verdiği bilgiye göre Baędat'ın dıŖında yaŖayan Edib Ahmed Yüknekî, doęuŖtan mdirdir. evresinde zeki ve bilgili bir insan olarak tanınır. Halk tarafından çok sevilen müellif, buna bağlı olarak "Edb" unvanıyla anılagelmiŖtir.

Tasavvuf kültüründen beslenen Edib Ahmed Yüknekî, Türk-İslam dŖncesinin ilk eserlerinden olan

Atebetü'l-Hakâyık'ı kaleme almıştır. Bu eserde, Ahmed Yesevî'nin hikmet tarzını andıran şiirlerin yanı sıra büyük ölçüde *Kutadgu Bilig* etkisi hissedilir. Eserinde anlattıklarından hareketle kendisinin takva sahibi bir kişilik olduğu anlaşılır. İnsanlara doğru yolu göstermeyi, dünya hayatının aldatıcılığına karşı uyarıda bulunmayı amaç edinmiştir. Ölüm yeri ve tarihi konusunda kesin bir bilgi yoktur. Hakkındaki bilgiler *Atebetü'l-Hakâyık*'ın sonuna Emir Arslan Hoca Tarhan tarafından ilave edilen ekler sayesinde elde edilmiştir.

Atebetü'l-Hakâyık

Eserin adı, “Hakikatlerin Eşiği” manasına gelir. Çeşitli araştırmacılar tarafından Hibetü'l-Hakâyık, Aybetü'l-Hakâyık, Atebetü'l-Hakâyık gibi okunuşlar teklif edilmiştir. Farklı okunuşların sebebi, eserin herhangi bir yerinde isminin geçmemesidir. Reşid Rahmeti Arat ise *Atebetü'l-Hakâyık* okunuşunu tercih etmiştir.

Edib Ahmed Yüknekî tarafından yazılan eser, İslamî Türk edebiyatının *Kutadgu Bilig'* den sonra yazıya geçirilmiş ikinci eseridir. Aruzun fe'ülün/fe'ülün/fe'ülün/fe'ül kalıbıyla yazılmıştır. Eser on dört bölüm ve yüz bir dörtlükten oluşur. Sırasıyla tevhit, naat, dört büyük halifenin methi, Dâd Sipehsâlâr Bey methi, sebab-i telîf, dörtlükler, hâtîme ve dua kısımlarından meydana gelir.

Eserin muhtevası, İslam dininin esaslarını Türkçe anlatma gayesi taşır. Dünyanın geçiciliği, hırs ve kinden uzak durmak, iyiliğin önemi, kimseye düşmanlık beslememek, kanaat gibi konularda yazılan dörtlükler “ideal

insan tipi”nin özelliklerini ortaya koyar. Eser, Reşid Rahmeti Arat tarafından yayınlanıp ilim âleminin istifadesine sunulmuştur (Reşid Rahmeti Arat, *Atebetü'l-Hakâyık*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2006). (Eser hakkında bilgi için bkz. Tuncer Gülensoy, *Atebetü'l-Hakâyık*, DİA, c. 4, s. 50-51)

Eserin Ayasofya, Semerkant, Topkapı ve Uzunköprü olmak üzere dört nüshası vardır. Son yapılan araştırmalarla bu nüshalara bir de Hollanda nüshası eklenmiştir (bkz. Serkan Çakmak, *Atebetü'l-Hakâyık*, Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul 2019).

Semerkant Nüshası (Ayasofya 4012): En eski tarihli nüshadır. Semerkant'ta 1444'te Uygur harfleriyle yazılmıştır. Diğer nüshalar arasında en sağlam ve eksiksiz olan nüsha budur. Her sayfasında altı satır olan nüsha, 123 varaktan ibarettir. Zeynelâbidîn adlı bir kitap dostu tarafından yazıya geçirilmiştir. Nüsha, üzerindeki mühürden anlaşıldığına göre sultan İkinci Bayezid zamanında İstanbul'a getirilmiştir.

Ayasofya Nüshası (Ayasofya 4757): Necib Âsım Yazık-sız tarafından bulunup ilim âlemine tanıtılan bu nüsha, Sultan Birinci Mahmud dönemine ait bir kütüphanede, bir mecmuanın arasında bulunmuştur. Şeyhzâde Abdürrezzak Bahşî tarafından 1480'de kaleme alınan nüsha, söz konusu mecmuanın ilk 27 varağında yer alır. Mecmua 11 satırlık 174 varaktan oluşmaktadır.

Topkapı Nüshası (Hazine Kitaplığı 244): Eserin Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Kitaplığı 244 numarada kayıtlı nüshasıdır. Müstensihi ve istinsah yeri belli değildir.

Uzunköprü Nüshası: Edirne'ye bağlı Uzunköprü'de Seyit Ali'nin kitapları arasında yer alan nüsha, bilinmeyen bir nedenle kaybolmuştur. Nüsha 15 varaktan oluşur. Bu hâliyle eksik bir nüshadır.

Hollanda Nüshası (Groningen HS 474): Son zamanlarda yapılan bir araştırma sonucu, Hollanda'da Groningen Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan bu nüsha, bir mecmuanın 9-32 sayfaları arasında yer alır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Ancak mecmuada geçen bir tarih 1396-97 yılıdır. Bu nüshada eserin adı *Aybetü'l-Hakâyık* olarak geçmektedir (bkz. Serkan Çakmak, a.g.e., s. 37-42).

Ayrıca Ankara Maarif Kütüphanesi'nde ve Berlin'deki Prusya İlimler Akademisi'nde esere ait çeşitli parçalar mevcuttur.

HAZRET-İ ALLAH'IN METHİ

Ya Rabbi! Ben kulundan sana sonsuz övgü ve selam olsun! Senin rahmetinden dirlik umar ve bağışlanma bekleirim. Keşke bu dilim, seni övmeye layık olsaydı. Yine de olduğu kadarıyla öveyim, sen bana yardım et!

Canlı cansız, uçan yürüyen, koşan sürünen her şey senin varlığına şahittir. Senin birliğine delil arayan kimse, bir varlık içinde binlerce şahit bulur. Ben yoktum, sen yarattın, yine yok edip tekrar diriltecek olan sensin. Ben buna iman ettim.

Ey şüphe yolunda koşan kimse! Gel de ölmeden önce kendini ateşten kurtar! Allahü Teâlâ, geceyi ve gündüzü yarattı. O gece ve gündüz, birbirine uyup belirli bir düzeni takip etmekte.

Hazret-i Allah sana, geceyi getirip gündüzü götürür. Sonra geceyi götürüp gündüzü yeniden aydınlatır. Ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkararak odur. İşte bunu görüyorsun, düşün ve anla! Allahü Teâlâ güç ve kudret sahibidir, tektir. Ölüleri diriltmek onun için pek kolaydır.

Eser geleneğe uygun olarak tevhit kısmıyla başlar. Edebi dilde tevhit Hazret-i Allah'ın yüceliğini ve tek oluşunu dile getiren şiirlerin ortak adıdır. Tevhit yazan kişi, bir kul olarak âcizliğini bildirip Allahü Teâlâ'nın büyüklüğü karşısında saygıyla eğilir. Hazret-i Allah'ın yüceliğini gösteren misaller bulur, bu misaller etrafında benzetmeler yapar. Yükneki de Allahü Teâlâ'nın tek oluşuna dair şüphe içinde kalanlara, kâinatın hiç şaşmayan nizamını örnek gösterir. Bundan hareketle, Hazret-i Allah'ın türlü nimetler verdiği insan, nankörlük yapmadan şükretmesini bilmelidir.

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN (S.A.V.) METHİ

Şimdi Hazret-i Allah'ın habibi olan Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) fazileti hakkında söyleyeceğim birkaç sözü dinle! Dikkatini buraya verip sözümü anla! Yaratılmışlar arasında insanlığın en hayırlısı olan o kutlu kişinin bir dengi yoktur.

Peygamberler nurlu bir yüz ise, o yüzün, gözü Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'dir. Bir başka deyişle, peygamberler al yanak ise Resûlullah Efendimiz (s.a.v.) de o yanağın benidir.

Bu dilim, onun methiyle tatlanır. Onu övmek, dilime şeker ve bal gibi gelir. Bugün benden ona salat ve selam olsun! Yarın elimden tutacak ve bana şefaath edecek olan odur.

İslâmî Türk Edebiyatı'nın ilk misallerinden olan metinde, tevhit bölümünü takiben naat kısmı yer alır. Peygamber Efendimiz'i (s.a.v.) methetmek maksadıyla kaleme alınan bu manzumeler, içten bir peygamber sevgisinin dışa yansımalarıdır. Yükneki, eserinin birçok yerinde